

Ніна Рогатинська,

доктор юридичних наук,
в.о. зав. кафедри кримінального
права та процесу Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-6114>

Назарій Гніздюх,

студента юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету

ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті зазначено важливе місце слідчого у кримінальному процесі України. Проаналізовано процесуальне становище слідчого та функціональну спрямованість його діяльності. Досліджено процесуальну самостійність слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження. Розкрито зміст та межі процесуальної самостійності слідчого. Визначено орієнтири оптимізації повноважень слідчого у кримінальному провадженні.

Ключові слова: слідчий, процесуальний статус, кримінальне провадження, досудове розслідування, заведення кримінального провадження.

Rohatynska N., Gnizdyukh N.

Procedural independence of the investigator in criminal proceedings

The article mentions the important place of the investigator in the criminal process of Ukraine. The investigator is the central and main figure in the pre-trial investigation, who is responsible for investigating the circumstances of the criminal proceedings. However, the current CPC of Ukraine does not clearly regulate the procedural position of the investigator; significantly narrows his powers and limits his independence in making procedural decisions, which in practice often leads to delays in the pre-trial investigation and its ineffectiveness. Its role in the process of proving and in general the implementation of the tasks of criminal proceedings is assessed.

Therefore, one of the areas of work of pre-trial investigation bodies is the investigative activity of the investigator; the purpose of which is to take all measures provided by law for prompt, complete and impartial investigation of a criminal offense so that everyone who committed it was brought to justice. Such measures include those that prevent attempts by the suspect to abscond from the pre-trial investigation and / or court.

Emphasis is placed on the need to study the meaning of the concept of procedural status of the investigator and the functional orientation of his activities. In view of the above, we propose to understand the procedural independence of the investigator - autonomous procedural activities of the investigator during the pre-trial investigation, aimed at a comprehensive, complete and impartial investigation of criminal proceedings to achieve the objectives of criminal proceedings based on freedom of decision, guaranteeing the achievement of the purpose of the investigator; regardless of the actions, decisions, interests of others, responsibility for the legality and timeliness of procedural actions.

Keywords: investigator; procedural status, criminal proceedings, pre-trial investigation, tasks of criminal proceedings.

Постановка проблеми. Останнім часом кримінальне процесуальне законодавство зазнало суттєвих змін у зв'язку з реформуванням судової системи та правоохоронних органів України. Реформування правоохоронної системи нині перебуває на активній стадії, з огляду на що особливої актуальності набуває питання правового статусу слідчого як суб'єкта кримінального провадження. Одним із основних завдань кримінального провадження є швидке, повне і неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, яке нерозривно пов'язане із процесуальною діяльністю слідчого. Закріплення в КПК України статусу слідчого (п. 17 ст. 3) та покладання на нього обов'язків, передбачених ст. 40 КПК України, зумовили потребу розгляду його процесуальних функцій та повноважень. Тому роль слідчого є надзвичайно важлива, оскільки

ки в основу його діяльності покладено здійснення об'єктивного, неупередженого та всебічного дослідження обставин кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для дослідження цього питання є наукові праці В. Б. Андрусяка О. В. Бауліна, В. Л. Буднікова, О. О. Власова, М. С. Городецької, І. Д. Гончарова, Ю. О. Гришина, А. П. Гуляєва, І. В. Гловюк, В. О. Гринюка, В. С. Зеленецького, П. В. Коляди, О. М. Ларіна, О. І. Марочкіна, О. І. Литвинчука, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, Ю. В. Манаєва, В. А. Осмолян, С. С. Охріменко, М. А. Погорецького, А. А. Рева, С. В. Слинька, О. А. Солдатенко, С. М. Стахівського, З. Д. Смітійенко, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. І. та інших учених.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей процесуальної діяльності слідчого в кримінальному провадженні, його повноваження, самостійність та важливість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з напрямів роботи органів досудового розслідування є розшукова діяльність слідчого, мета якої полягає, вжити всіх передбачених законом заходів щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення для того, щоб кожний, хто його вчинив, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. До числа таких заходів відносяться й ті, що запобігають спробам підозрюваного переховуватись від органів досудового розслідування та/або суду.

Відповідно до ст. 92 КПК України, одним із суб'єктів доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, є слідчий. Так, згідно з п.17.ст.3 КПК України, слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.[1].

Для того, щоб визначити процесуальне становище слідчого у сучасному кримінальному провадженні України, необхідно визначити його місце серед інших суб'єктів кримінального провадження. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження належить групи суб'єктів провадження, що виконують функцію обвинувачення та входить до складу органів досудового розслідування. На нього покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення. Слід відмітити, що його діяльність носить публічно-правовий характер, через те, що він наділений державними повноваженнями [2, с.104–107].

Погоджуємось із думкою О.О. Лисецького про те, що «процесуальний статус слідчого визначений нормами кримінального процесуального права та змістовно містить сукупність таких елементів: функції (основні напрями кримінальної процесуальної діяльності); завдання; повноваження (права та обов'язки); процесуальна самостійність; гарантії законності та обґрунтованості діяльності; процесуально-правова відповідальність» [3, с. 156].

Однак, незважаючи на досить-таки важливе значення, яке процесуальна самостійність слідчий в своїй діяльності має дотримуватися засад кримінального провадження.

Аналіз норм чинного КПК України дає підстави для висновку, що слідчий має право: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України [1]. У цьому Кодексі також передбачено право слідчого самостійно приймати рішення та проводити лише кілька слідчих (розшукових) й одну негласну слідчу (розшукову) дію, а саме: допити, слідчий експеримент (за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 240), пред'явлення для впізнання (особи, речей, документів), огляд (за винятком огляду житла чи іншого володіння особи), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272), а також призначати експертизи. Більшість процесуальних дій може бути проведена слідчим лише на підставі постанови прокурора (освідування, ексгумація трупа, контроль за вчиненням злочину) або за рішенням (ухвалою) слідчого судді (ст. 247 КПК України). Для отримання такого рішення необхідне подання прокурора або слідчого та згода прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Отже, за процесуальною діяльністю слідчого встановлено подвійний процесуальний контроль (керівника органу досудового розслідування (п. 2, 3, 5 ст. 39 КПК України), прокурора

(п. 8, 10, 13 ч. 2 ст. 36 КПК України), а також судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України), що не може сприяти його процесуальній незалежності. За чинним КПК України слідчого віднесено до сторони обвинувачення (п. 19 ч. 1 ст. 3), що, на нашу думку, також не сприяє його неупередженості (об'єктивності) під час доказування, прийняття й обґрунтування процесуальних рішень. Частина 2 ст. 9 КПК України зобов'язує його всебічно, повно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Тому О. О. Кіпер слушно вважає, що зміст діяльності слідчого передбачає не тільки обвинувачення, а й захист підозрюваного, обвинуваченого. Головна його функція полягає в розслідуванні кримінальних правопорушень, встановленні об'єктивної істини у кримінальному провадженні [4, с. 68-67].

З приводу процесуальної самостійності слідчого висловлювалися багато вчених. Так, на думку О. В. Бауліна і Н. С. Карпова процесуальна самостійність слідчого, з одного боку, окреслена положеннями досудового слідства, що дозволяють йому самостійно приймати рішення і проводити слідчі дії у розслідуваних ним кримінальних справах, а з іншого – це процесуальний інститут, спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень [5, с. 25].

Аналізуючи сучасний стан процесуальної самостійності слідчого, В. Г. Дрозд зауважила, що вона полягає в можливості слідчого, як учасника кримінального провадження, здійснювати досудове розслідування без стороннього впливу будь-яких інших фізичних чи юридичних осіб, службових осіб, представників державної влади чи місцевого самоврядування. Між іншим, така необхідність зумовлюється й тим фактом, що, відповідно до приписів ч. 1 ст. 40 КПК України, на слідчого покладена відповідальність за своєчасність та законність здійснення процесуальних дій. Разом з тим на слідчого покладено й обов'язок своєчасно приймати процесуальні рішення, що безпосередньо впливає із засади розумних строків, яка вимагає, щоб під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення були виконані або прийняті в розумний строк [6, с. 33].

За результатами дослідження теоретичних і практичних аспектів діяльності слідчого С. М. Хор'яков дійшов до висновку, що під процесуальною самостійністю слідчого слід розуміти сукупність нормативних приписів, що забезпечує можливість здійснення даною посадовою особою процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на законі і совісті [7, с. 7, 32].

Аналізуючи змістовне наповнення процесуальної незалежності слідчого, звуження його процесуальної самостійності свідчить про свідомий підхід законодавця в цій частині, обумовлений моделлю кримінального провадження, яку він заклав в КПК України. Але, межі цій самостійності повинні бути такими, щоб слідчий міг ефективно виконувати поставлені перед ним задачі.

На наш погляд, питання щодо процесуальної самостійності слідчого доцільно вирішувати наступним шляхом, які стануть орієнтиром оптимізації його повноважень у кримінальному провадженні.

По-перше, свобода прийняття рішень, під яким слід розуміти право слідчого самостійно формувати загальну модель досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні (стратегія), що полягає у висуненні версій, визначенні сукупності дій, які необхідно провести для їх перевірки, вирішення питання про кадровий потенціал провадження, зокрема, про необхідність створення слідчої групи, залучення оперативних підрозділів для її реалізації. Окрім цього, слідчий повинен мати право самостійно визначати так звані «сценарій» проведення процесуальних дій (час, послідовність, форми та методи), застосування засобів та прийомів, які призведуть до бажаного результату (тактика).

По-друге, критерій існування правових механізмів, що гарантують досягнення мети діяльності слідчого незалежно від дій, рішень, зацікавленості інших осіб – це правові інструменти, що дозволять слідчому у разі втручання (законного чи незаконного) в його діяльність застосувати відповідні процесуальні засоби реакції на ситуацію з метою перешкоджання або незаконному втручання в його діяльність, або оперативному досягненню поставлених перед ним завдань, відстоювання власної правової позиції.

По-третє, повинна бути відповідальності за законність і своєчасність проведення процесуальних дій, що передбачає собою юридичний обов'язок слідчого зазнавати певних обмежень процесуального та не процесуального характеру у разі невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків.

Висновки. Отже, слідчий є центральною і головною фігурою досудового розслідування, який відповідає за дослідження обставин кримінального провадження. Проте діючий КПК України не досить чітко регламентує процесуальне становище слідчого, значно звужує його повноваження і обмежує його само-

стійність у прийнятті процесуальних рішень, що на практиці часто призводить до затягування досудового слідства та його неефективності. З урахуванням наведеного вище пропонуємо під процесуальною самостійністю слідчого розуміти – автономну процесуальну діяльність слідчого під час досудового розслідування, що спрямована на всебічне, повне та неупереджене дослідження обставин кримінального провадження з метою досягнення завдань кримінального провадження, що ґрунтується на свободі прийняття слідчим рішень, існуванні правових механізмів, що гарантують досягнення мети діяльності слідчого незалежно від дій, рішень, зацікавленості інших осіб, відповідальності за законність і своєчасність вчинення процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. № 4651-17// *Відомості Верховної Ради України*: URL <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran3882#n3882> (дата звернення: 01.11.2021).
2. Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні. Правова політика в Україні. *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*/ Київ, 24 жовтня 2014 року в 2 т. К.: *Національна академія прокуратури України*. 2014. Т. 2. С. 104-107.
3. Лисецький О.О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2018. 287 с.
4. Кіпер О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України. *Вісник прокуратури*. 2015. № 5 (167). С. 68–67.
5. Баулін О. В., Карпов Н. С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 232 с.
6. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
7. Хорьяков С. Н. Процессуальная самостоятельность следователя: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 211 с.

References

1. Kryminalnyush protsesualnyush kodeks Ukrayiny vid 13.04.2012 r. № 4651-17. [*Criminal Procedure Code of Ukraine of April 13, 2012. № 4651-17*]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Hrynyuk, V. (2014). *Slidchyy yak subyekt obvynuvachennya u kryminalnomu provadzhenni. Pravova polityka v Ukrayini [Investigator as a subject of accusation in criminal proceedings. Legal policy in Ukraine. Proceedings of the international scientific-practical conference]*. Kyiv, October 24, 2014 in 2 volumes: National Academy of Prosecutors of Ukraine, 2, 104–107 [In Ukrainian].
3. Lysetskyu, O. O. (2018). *Slidchyy yak subyekt kryminalnoho provadzhennya [Investigator as a subject of criminal proceedings]: dis. Cand. jurid. science: special. 12.00.09*. Kyiv [In Ukrainian].
4. Kiper, O. (2015). *Protsesualna samostiynist slidchoho v umovakh reformovanoho kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrayiny [Procedural independence of the investigator in the conditions of the reformed criminal procedural legislation of Ukraine]*. *Visnuk procuratyru – Bulletin of the prosecutor's office*, 5 (167), 68–67 [In Ukrainian].
5. Baulin, O. V. & Karpov, N. S. (2001). *Protsesualna samostiynist i nezalezhnist slidchoho ta jikh pravovi harantyyi [Procedural independence and autonomy of the investigator and their legal guarantees]*. Kyiv: Nat. acad. internal Affairs of Ukraine [In Ukrainian].
6. Drozd, V. H. (2018). *Pravove rehulyuvannya dosudovoho rozsliduvannya: problemy teorii ta praktyky: monohrafiya [Legal regulation of pre-trial investigation: problems of theory and practice: a monograph]*. Odessa: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].
7. Khoryakov, S. N. (2006). *Protsessualnaia samostoyatel'nost sledovatel'ia. [Procedural independence of the investigator]: diss. ... Cand. jurid. sciences. Moscow [In Russian]*.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2021.